

www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

Research Article / Araştırma Makalesi

ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

Usûlî'nin Kaleminden İbrâhim Gülşenî Mersiyesi Üzerine¹

On İbrâhim Gülşenî Elegy From Usûlî's Pen

Nilüfer Karadavut*

Abstract: Death is the only truth known and unchangeable for humans from the moment they are born. From the most primitive societies to the most advanced ones, people have transformed their joys, happiness, sorrows, and even the pain and grief they feel in the face of death into rich cultural elements through various performances, poems, and music. The expression of death in literary works appears as *sagu*, *mersiye* (elegy), *ağıt* (lament), or *tazarru* (supplication). The term *mersiye*, derived from the Arabic root *resâ* and meaning to enumerate the virtues of the deceased is a literary term referring to poems expressing grief after someone's death and praising that person's goodness. There are many examples of this genre in classical Turkish poetry. One of the characteristic examples of the genre is the elegy written by Usûlî, a prominent poet of the 16th century, for his deceased sheikh İbrâhim Gülşenî. Born in Vardar Yenicesi, Usûlî went to Egypt after completing his education and became a disciple of the Halvetî sheikh İbrâhim Gülşenî. After the death of his sheikh, he returned to Vardar Yenicesi and spread the Gülşenî order in Rumelia. Usûlî frequently expressed his deep affection and devotion to Sheikh İbrâhim Gülşenî in his works. He also composed an elegy expressing his sorrow over the sheikh's passing. The elegy, titled "Mersiye-i Merhûm u Magfûr Şeyh Gülşenî," is written in the *terkib-i bend* verse form and consists of two stanzas. This elegy stands out as a literary manifestation of Usûlî's loyalty and love for Sheikh İbrâhim Gülşenî. In light of this information, this study evaluates the form and content of the elegy written by Usûlî for Sheikh İbrâhim Gülşenî.

Keywords: Usûlî, Gülşenî order, Sheikh İbrâhim Gülşenî, elegy, style

Structured Abstract: Since the earliest communities, humanity has expressed both positive and negative emotions through various artistic and cultural forms. Death and mourning processes have formed a significant part of this expression, leading to the creation of sorrowful oral and written texts about the deceased. In Turkish literature, death is expressed in the forms of *sagu*, *mersiye* (elegy), *ağıt* (lament), or *tazarru* (supplication).

Defined as *ağıt* (lament) in the current Turkish dictionary, the term *mersiye* is derived from the Arabic root *res'a*. *Mersiye* is a lyrical poetic genre that expresses sorrow after the death of someone and praises their good qualities (İsen, 1993, s. XIII). In classical Turkish poetry, elegies are mostly written in the *terkib-i bend* verse form. These elegies can be written for prominent individuals of the period sultans, princes, viziers, statesmen, sheikhs, family members, even animals, or lost cities (İsen, 1993, s. XXIII).

¹ Bu makale, 24-26 Nisan 2025 tarihinde Mısır'da düzenlenen IX. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş hâlidir.

* Öğr. Gör. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Rektörlük Türk Dili Bölümü.

Lecturer Dr., Aydın Adnan Menderes University, Rectorate Turkish Language Department.

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1214-9641>

niluferkaradavut@gmail.com

Cite as/ Atf: Karadavut, N. (2025). Usûlî'nin kaleminden İbrâhim Gülşenî mersiyesi üzerine. *Turkish Studies - Religion*, 20(3), 1175-1188. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.82649>

Received/Geliş: 19 June/Haziran 2025

Accepted/Kabul: 25 September/Eylül 2025

Published/Yayın: 30 September/Eylül 2025

Checked by plagiarism software

This article focuses on the elegy composed by the 16th-century poet Usûlî upon the death of Sheikh İbrâhim Gülşenî. Within this context, after giving information about Usûlî and his literary personality, the elegy is analyzed in terms of form and content. Usûlî, one of the prominent poets of the 16th century, was born in Vardar Yenicesi. After completing his education, he went to Egypt and became affiliated with the Halveti sheikh İbrâhim Gülşenî. Serving him until his death (1533), Usûlî returned to his hometown and spread the Gülşenî order in Rumelia. Sufism is prominent in Usûlî's poetry and can be clearly seen in his verses (İsen, 1990, s. 15-18). Usûlî has a medium-sized divan (collection of poetry). In the critical edition prepared by Mustafa İsen (1990), the divan contains one mi'râciyye, three munâcât, a 273-verse city eulogy (şehrengiz) for Yenice, four qasidas, ten musammats, 147 ghazals, and four quatrains. The elegy examined in this study is taken from this edition. Deeply devoted to Sheikh İbrâhim Gülşenî, Usûlî expresses his affection frequently. Deeply affected by the sheikh's death, he penned an elegy titled "Mersiye-i Merhûm u Magfûr Şeyh Gülşenî," listed first among the musammats in the divan.

Linguistic and Stylistic Features of the Elegy

The two-stanza poem, composed in terkîb-i bend form, contains 14 couplets and a linking couplet in the first stanza and 13 couplets with another linking couplet in the second. The poem is written in the aruz meter pattern "mefûlû fâilâtü mefâilü fâilün." Persian double and triple noun phrases are frequently used in the text, with four- and five-word phrases used in three places. These phrases create semantic density. The vocabulary reflects the subject and theme with emotional diction.

Thematic Features of the Elegy

Elegies written for sheikhs in classical Turkish literature occupy a special place within Sufî tradition and literary discourse. The deceased is typically portrayed as a murshid-i kâmil (perfect guide), a spiritual leader, or the head of the order. This elegy, too, is a rich text woven with strong emotions and containing spiritual and philosophical dimensions. The poet expresses personal, social, and metaphysical grief. The first stanza opens with the poet addressing the cruel fate. The first five couplets follow classical elegy conventions such as blaming fate. Time is equated with death. To Usûlî, the course of time brings nothing but suffering. Thus, the first stanza features metaphorical and allegorical language. In the second stanza, Gülşenî's greatness, spiritual superiority, and guidance are elaborated and concluded with prayers and wishes. Praise and admiration dominate this section. Gülşenî is metaphorically glorified as a "phoenix," "simurgh," "pole star," "sun," and "ocean-hearted." He is seen as the sun of his time and his words are likened to divine speech. The final couplet is a prayer for him to be light on Judgment Day and guide the people—expressed with deep personal devotion.

Conclusion

The elegy written by the Sufî poet Usûlî for İbrâhim Gülşenî is one of the characteristic examples of this genre. Emotionally, rather than focusing on patience and submission, this poem emphasizes complaints against time and the world. Especially in the first stanza, the sheikh's death is seen as a collapse of the cosmic order. Usûlî uses metaphors such as the breaking of a mirror, cries ascending to the sky, and fire raining from above to express this rupture. Sufî metaphors like "garden of time," "rose of desire," and "thorn of tribulation" are also used. Although the word "love" does not explicitly appear, the poem reflects a deep spiritual love and admiration. Orders like the Gülşenî and Mevlevî are love-based, and the bond expressed here is a reflection of that spiritual love. As per classical tradition, the prayer and supplication section expresses the wish for the deceased to be radiant and a guide on Judgment Day. Yet, this prayer is shaped more by personal and internal devotion. In conclusion, this poem bears great similarity to classical sheikh elegies but is distinguished by its denser use of symbolism, expressive depth, and metaphysical narration. It may serve as a model for future studies on elegies.

Keywords: Usûlî, Gülşenî order, Sheikh İbrâhim Gülşenî, elegy, style

Öz: Ölüm, insanın doğduğu andan itibaren bildiği ve değiştiremediği tek gerçektir. En ilkel toplumlardan en gelişmiş toplumlara kadar insanlar sevinçlerini, mutluluklarını üzüntülerini hatta ölüm karşısında duydukları acı ve hüznü çeşitli gösterilerle, şiirlerle, müzikle ifade ederek zengin kültürel öğelere dönüştürmüşlerdir. Ölümün edebî eserlerdeki ifadesi sagu, mersiye, ağıt ya da tazarru olarak görülür. Arapça resâ kökünden gelen ve temel ifadesiyle ölenin iyiliklerini sayıp dökmek anlamına gelen mersiye, edebî bir terim olarak ölen birinin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyiliklerini anlatmak için söylenen şiirlere denir. Mersiye

türünün klasik Türk şiirinde pek çok örneği görülmektedir. 16. yüzyılın önemli şairlerinden biri olan Usûlî'nin vefat eden şeyhi İbrâhim Gülşenî için söylediği mersiye de bu türün karakteristik örneklerinden biridir. Vardar Yenicesi'nde dünyaya gelen Usûlî, öğrenimi tamamladıktan sonra Mısır'a gider ve burada Halvetî şeyhi İbrâhim Gülşenî'ye bağlanır. Şeyhinin vefatının ardından Vardar Yenicesi'ne geri dönen Usûlî, Rumeli'de Gülşenîliği yayar. Usûlî, eserlerinde sıklıkla Şeyh İbrâhim Gülşenî'ye duyduğu derin muhabbet ve bağlılığı dile getirir. Şeyhinin vefatından duyduğu üzüntü ile bir de mersiye kaleme alır. "Mersiye-i Merhûm u Magfûr Şeyh Gülşenî" başlığını taşıyan mersiye terhib-i bend nazım şekliyle yazılmış olup iki bendden meydana gelmektedir. Bu mersiye, Usûlî'nin Şeyh İbrâhim Gülşenî'ye olan sadakatının ve ona duyduğu sevginin edebi bir tezahürü olarak dikkat çekmektedir. Bu bilgiler ışığında bu çalışmada, Usûlî'nin Şeyh İbrâhim Gülşenî için yazdığı mersiye'nin biçim ve muhtevası değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Usûlî, Gülşenîlik, Şeyh İbrâhim Gülşenî, mersiye, üslûp

Giriş

İnsan; doğar, yaşar ve ölür. Ölümle birlikte var olan hayat sona erer ve insan için bu dünyadaki görevi de son bulur. Aileden biri, bir yakın, toplumda tanınan biri ya da bir devlet büyüğünün kısaca sevilen bir kişinin ölmesinin insanları derinden etkilediği muhakkaktır. Kimileri ölenin ardından sessizce ağlayarak, kimileri ağıtlar yakarak, kimileri ölüm karşısındaki çaresizliğine kızarak ölüm acısını yaşar. Bu bağlamda ölüm anı ve ölüm için tutulan yas dönemlerinde ölen kişi hakkında insanların duygulu ve dinleyenleri hüzne boğan kimi zaman sözlü kimi zaman yazılı metinler oluşturduğu görülmektedir. Bütün toplumlarda olduğu gibi Türklere de ölen kişinin arkasından söylenen şiirlere en eski dönemlerden beri rastlanmaktadır. İslamiyet öncesi dönemde özellikle yuğ adı verilen yas törenlerinde ölen kişilerin arkasından ona duyulan saygıyı ifade için hece ölçüsü ile *sagu* adı verilen şiirler söylenmiştir. Bunlar içinde en bilineni Divânü Lügati't-Türk'te geçen "*Alp Er Tunga öldü mü? / Isız ajun kaldı mu? / Ödlek öçin aldı mu? / Emdi yürek yırtılır*" (Tekin, 1989, s. 9) dörtlüğüyle başlayan Alp Er Tunga sagusudur. Sonraki dönemlerde *sagu*, ağıt adını alarak varlığını günümüze kadar sürdürür. Bu şiirlerin klasik Türk edebiyatındaki karşılığı ise mersiye olarak ifade edilir.

Klasik Türk edebiyatında ölümün tezahürü olan, acı ve ıstırap ifade eden pek çok şiir bulunmaktadır. Edebî bir tür olarak bu şiirler, mersiye olarak adlandırılır. Güncel Türkçe sözlükte ağıt (2005, s. 1376) olarak adlandırılan mersiye, terim olarak Arapça *res'a* kökünden türetilmiştir. Mustafa İsen, mersiye'yi terimleşmiş anlamıyla "Ölen birinin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ölene karşı şairin ilgisini ifade etmek üzere yazılan lirik şiir." (İsen, 1993, s. XIII) şeklinde açıklamaktadır. Bununla birlikte şiirde övgü unsurunun yer alması sebebiyle bu şiirler için, "methiyenin ölenin ardından yazılan şekli" (Canım, 2012, s. 126) olduğu tanımı yapılmaktadır.

Klasik Türk edebiyatında birçok mersiye söylenmiştir. Bu türün Anadolu sahasındaki ilk örneği 15. yüzyılda Ahmedî'nin Germiyan beylerinden Süleyman Şah için yazdığı mersiyesidir (İsen, 1993, s. XVIII). Ahmedî'den sonra Kemal Ümmî, Ahmet Paşa, Cem Sultan, Cafer Çelebi, Kıvâmî, Firdevsî, Mesîhî, Aynî ve Necâtî Türk edebiyatında mersiye yazan ilk şairler olarak görülür. Türk edebiyatında mersiye türü, özellikle 16. yüzyılda zirveye ulaşmış, bu dönemde diğer yüzyıllara kıyasla daha fazla ve daha nitelikli mersiyeler söylenmiştir. 16. yüzyılın öne çıkan mersiye şairleri arasında Revânî, Tûrâbî, Usûlî, Mahremî, Kemâl Paşazâde, Lâmi'î, Hayretî, Aşkî, Nazmî, Fazlî, Hayalî, Zihnî, Bâkî, Mânî, Fevrî, Ubeydî, Nev'î, Ulvî, Rahmî ve Rûhî yer almaktadır. 17. yüzyılda ise mersiye geleneği Nâdirî, Bahtî, Atâyî, Nakşî, Fevzî, Feyzî, Râmî, Riyâzî, Nâilî, Neşâtî, Kelîm, Fâzıl ve Fasîh gibi isimlerle devam etmiştir. 18. yüzyılda mersiye türünde eser veren önemli şairler Hâmî, Kânî ve Şeyh Gâlib'dir. 19. yüzyıla gelindiğinde ise Leylâ Hanım, Şeref Hanım ve Yenişehirli Avnî gibi isimler mersiye söylemiş önemli şairlerdendir (İsen, 2004, s. 218-219). Bunlar içinde Yahyâ Bey'in Şehzade Mustafa için, Bâkî'nin Kanûnî için ve Şeyh Gâlib'in Esrâr Dede için söyledikleri mersiyeler edebiyatımızda mersiye türü bakımından bilinen önemli eserlerdir.

Klasik Türk şiirinde mersiyeler, daha çok terkîb-bend nazım şekliyle yazılmıştır. Daha sonra sırasıyla kaside, tercî'-i-bend, murabba, müseddes, gazel, kıt'a, muaşşer, muhammes, tahmis ve mesnevî gibi çeşitli nazım şekilleri ile kaleme alınmıştır (İsen, 1993, s. XXIII).

Mersiye, ölüm olayının meydana gelmesi üzerine yazılan bir nazım türüdür ve geniş bir yelpazede farklı şahsiyetler veya durumlar için yazılabilir. Genellikle dönemin önemli kişileri olan padişahlar, şehzadeler, vezirler, devlet adamları, şeyhler gibi yöneticilerin vefatı üzerine yazılmıştır. Bununla birlikte aile efradından birinin kaybı ya da toplumda tanınan diğer önemli kişilerin ölümü için de mersiye yazılabilir. Hatta bazı durumlarda hayvanların ölümü veya kaybedilen şehirler için de mersiyeler kaleme alındığı görülmektedir (Canım, 2012 s. 130). Bunun yanında özellikle Hz. Muhammed başta olmak üzere din büyükleri, ehl-i beyt sevgisi, Hz. Hüseyin ve Kerbelâ şehitleri için yazılmış mersiyelerin sayısı oldukça fazladır.

Mersiyeler ölümün sebep olduğu üzüntü, keder ve ölenin iyi özellikleri, erdemleri gibi lirik duygular yanında ölümün Allah'tan geldiği, kadere rıza gösterme, dünyanın faniliği, ölenin geride kalanlarına metanet dileme, ölenin ruhuna dualar etme gibi dinî unsurları içerir.

Mersiyelerde anlatım, gelişigüzel bir dağınıklığa değil, tam tersine, geleneğin belirlediği belli bir anlatım kalıbına bağlıdır. Geleneğe göre mersiye, genellikle felekten ve onun zulmünden şikâyet, dünyanın gelip geçiciliği ve ona aldanmamak gerektiği üzerine sözler içeren bir giriş bölümü ile başlar. Bu bölümün ardından, ölen kişinin üstün niteliklerinin övüldüğü ve onu kaybetmenin verdiği derin üzüntünün dile getirildiği bir bölüm gelir. Bu bölümde övgü ve yas iç içe geçmiş bir şekildedir. Son olarak ölenin ruhuna edilen dua ve hayatta kalanlar için iyi dileklerin ifade edildiği bir bölümle mersiye tamamlanır. Mine Mengi'ye göre bu bölümler çoğu mersiyede bağımsız bir bölüm olmaktan ziyade birbiriyle iç içe geçmiş bir bütünlük arz eder (1983, s. 92).

Mersiyeler, şairlerin ölüm acısını dışı vurumu olarak kaleme aldıkları edebî metinler olmasının yanı sıra, ölüme bakış açısı, inanç sistemleri, dönemin çeşitli olayları ile ilgili göndermeler ve hem ölen kişi hem de şair hakkında kişisel bilgilerin de yer aldığı metinlerdir. Bu özellikler, mersiyeleri sadece bir ağıt olmaktan çıkarıp dönemin sosyal, kültürel ve kişisel dünyasına ışık tutan önemli bir kaynak hâline getirmektedir.

Yazılma amaçları çeşitlilik arz eden mersiyeler üzerine özel ve genel değerlendirmeleri içeren birçok akademik çalışma bulunmaktadır. Bu makalede 16. yy. şairi Usûlî'nin, Şeyh İbrâhim Gülşenî'nin ölümü üzerine yazdığı mersiye üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda Usûlî ve edebî kişiliği hakkında bilgi verildikten sonra mersiye, şekil ve muhteva bakımından değerlendirilecektir.

Usûlî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri

Usûlî hakkındaki bilgiler onun çağdaşı veya sonraki dönemlerde yaşamış Latîfi, Âşık Çelebi, Ahdî, Hasan Çelebi, Beyânî, Âlî, Riyâzî ve Fâizî gibi tezkire yazarlarının tezkirelerinde yer almaktadır. Bu bilgiler, şairin doğum yeri, yetişmesi ve tasavvufî ilişkilerine ışık tutmaktadır.

16. yüzyılın önemli şairlerinden biri olan Usûlî'nin asıl adı Abdullah'tır. Bugün Yunanistan sınırları içinde yer alan Vardar Yenicesi'nde doğmuştur. Öğrenimi tamamladıktan sonra Mısır'a gitmiş ve orada Halveti şeyhi İbrâhim Gülşenî'ye intisap etmiştir (Kaya, 2012, s. 213; İsen, 1990, s. 11-12). Osmanlı şairlerinin tasavvufî eğilimleri incelendiğinde, tekke-tasavvuf ilişkilerinde Mevlevîliğin ilk sırada yer aldığı, onu sırasıyla Halvetîliğin, Nakşîliğin ve Halvetîliğin bir kolu olan Gülşenîliğin takip ettiği görülür (İsen 2010, s. 183-192). Özellikle Osmanlı aydınları Gülşenîliğe ilgi göstermiş, bilhassa 16. ve 17. yüzyılda Kahire'deki Gülşenî tekkesi, Osmanlı coğrafyasından pek çok insanın akınına uğramıştır. Bu dönemde yaşamış önemli şahsiyetlerden biri olan Usûlî, Gülşenîliğin kurucusu İbrâhim Gülşenî'nin vefatına (1533) kadar onun hizmetinde bulunmuştur. Şeyhinin vefatının ardından memleketi Vardar Yenice'sine dönerek Rumeli'de Gülşenîliği yaymıştır. Geçimini Evrenosoğlu Abdî Bey'in yardımıyla sürdüren şair, 945/1538 yılında vefat etmiştir (İsen, 1990, s. 13; Kaya, 2012, s. 213).

Usûlî'nin hem şahsiyetinin şekillenmesinde hem de şairliğinin belirginleşmesinde tasavvuf oldukça etkili olmuştur. Tasavvuf, onun şiirinin derinliklerinde değil, açıkça görülebilecek konumdadır. Nesîmî çizgisinde tasavvuf neşveli şiirlerinden hareketle Usûlî'nin dervişane bir ruha sahip, mütevazı, kadere teslim olmuş, rindçe bir yaşayışı olan coşkunuğu, neşeyi ön planda tutan bir şair olduğu görülür (İsen, 1990, s. 15-18).

Usûlî'nin şeyhinin vefatı üzerine yazdığı mersiyesi, Hz. Peygamber ve ehl-i beyte yönelik samimi duygularını dile getirdiği musammat tarzındaki şiirleri başarılı örnekler sayılmakla birlikte onun şöhretini asıl sağlayan manzumeleri gazelleridir.

Usûlî, orta hacimli bir dîvâna sahiptir. *Dîvân*'ın Mustafa İsen tarafından hazırlanan tenkitli neşrinde (1990) bir mirâciyye, üç münâcât, 273 beyitlik Yenice şehrengizi, dört kaside, on musammat, yüz kırk yedi gazel ve dört kıt'a bulunmaktadır. Çalışmaya konu olan mersiye bu neşirden alınmıştır.

Usûlî'nin pek çok şiirinde Gülşenî tarikatının ve İbrâhim Gülşenî'nin izlerine rastlanır. Şeyh İbrâhim Gülşenî'ye yoğun sevgi besleyen ve ona olan bağlılığını her fırsatta dile getiren Usûlî, şeyhinin ölümüyle yıkılmış ve yokluğunun verdiği acıyla bir mersiye kaleme almıştır. "*Mersiye-i Merhûm u Mağfûr Şeyh Gülşenî Enârallâhu Burhânehû*" başlığını taşıyan mersiye terkîb-i bend nazım biçimi ile yazılmış olup iki bendden meydana gelmektedir. Mersiye Dîvân'da musammatlar başlığı altında birinci sırada yer almaktadır.

Ölümü dolayısıyla adına mersiye yazılan İbrâhim Gülşenî'nin kaynaklarda verilen bilgiye göre nerede ve ne zaman doğduğu tam olarak bilinmemekle birlikte Âmid'de (Diyarbakır) dünyaya geldiği üzerine düşünceler birleşir. Hayatı hakkında bilinenler, Muhyî-yi Gülşenî'nin *Menâkıb-ı İbrâhim Gülşenî* adlı eserine dayanmaktadır. Gülşenî, gençlik yıllarını Azerbaycan ve Anadolu şehirlerinde ilim tahsili yaparak geçirmiş, seyrüsülûkünü (manevi yolculuğu) de dönemin önemli mutasavvıflarından Şeyh Dede Ömer Ruşenî yanında tamamlamıştır. Mürşidinin vefatından sonra irşat faaliyetlerine başlamış ve Kahire'ye giderek burada Gülşeniyye tarikatının temellerini atmıştır. Gülşeniyye, Halvetiyye tarikatının bir kolu olarak kendine has düşünce yapısıyla geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Mürşidi Dede Ömer Rûşenî'nin kendisine bir gül vererek, "Sen ol bâğ-ı bekânın gülşenisin (Sen o ebedî bağın gül bahçesisin)" demesi üzerine mahlası Heybetî'yi değiştirerek Gülşenî'yi kullanmaya başlamış ve kurduğu tarikata da Gülşeniyye denilmiştir. Gülşeniyye ve Mevleviyye tarikatları arasında bir yakınlık oluşmuş Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin, "Dîdem rûh-ı hûb-i Gülşenî râ / Ân çeşm-i çerâğ-ı Rûşenî râ" (Gülşenî'nin güzel yüzünü gördüm, o Rûşenî'nin gözünün ışığıdır) beytiyle Gülşenî'nin geleceğini müjdelediğine inanılmıştır. Gülşenî'nin en önemli eseri, Mevlânâ'nın *Meşnevi*'sine nazîre olarak yazdığı *Ma'nevî* adlı eseridir. Bu eser onun Mevlânâ'ya olan ilgisini göstermektedir (Azamat, 2000, s. 301-304).

İbrâhim Gülşenî Mersiyesi

Mersiye-i Merhûm u Mağfûr Şeyh Gülşenî Enârallâhu Burhânehû

mef ülü fâ ilätü mefâ ilü fâ ilün

I

1. "Yazuğ degül mi niçe bir ey devr-i kinedâr
Derd ü gam ile ağladasın bizi zâr zâr
2. Bir dem dıraht-ı 'ömrüme ber virmedüñ velî
İtdüñ doymca dest-i cefâyile sengsâr
3. Yaş nice dökmeyem ki gam-ı rûzgârdan
Çeşm-î ümîd ü dîde-i bahtum tolu gubâr
4. Hâlüm hârâb ü dîde pür-âb ü ciger kebâb

- Dil bî-ķarār ü Şişe-i ĥatırda inkisār
5. Bāġ-ı zemānede yüze gülmez gül-i murād
Ĥār-ı belāda olsa benüm gibi Őad hezār
6. Bu mülk içinde hıĥ kişi kāmını bulmadı
Ger Őāh-ı kām-biñ ü eger mīr-i kāmķār
7. Derdā ki seng-i ĥādise-i rüzġardan
Āyīne-i Sikendere iriŐdi inkisār
8. Beytü'l-ĥazendedür ķamu Yaķüb gibi ĥalk
Ķapdı meġer ki Yūsufı bu ġürg-i cān-Őikār
9. Yirden Őu deñlü ĥıĥdı ġöġe dūd-ı āh kim
Ebr oldı ġökden ehl-i zemīn üzre nār-bār
10. Ol āfıtāb ķara yire ġirdi mi 'aceb
Yā ķabr-i tenġe Őıġdı mı deryā-yı bī-ķenār
11. Ķavlinde Őādıĥ idi vü Őıddıĥ-ı vaķt idi
Oldı meġer ki Aĥmed-i Muĥtāra yār-ı ġār
12. Tenĥā ġönüldü ġün gibi kendi sonunda biz
Kaldık ayakda sāye gibi ĥôr u bī -ķarār
13. Ķıldı ķabā libās-ı ĥayātını bildi kim
Ārif ķatında 'ār olur esbāb-ı müste'ār
14. Enfās-ı ķuĥb-ı dā ire-i lāciverd idi
Min-ba'd ola mı yani felek ķārı üstüvār
15. Ey ĥāk-i rü-siyāh ķanı ġülŐenī ķanı
Ol ma'rifet ġüherlerinüñ ma'deni ķanı
- II
1. Mülk-i fenāda ĥimmet ile Şeh-niŐān idi
Ol bī-niŐānı bilmedi kimse ne Őān idi
2. Aķrānı yok ġüneŐ gibi meŐĥūr-ı 'aŐır idi
Bu ķarn içinde ĥāŐılı Őāĥib-ķırān idi
3. Derc itmiŐ idi noĥķa-i vaĥdetde 'ālemi
Sırr-ı ķulūba 'ārif idi nüktedān idi
4. Cümle muĥıĥ ü merkeze dek feyz-baĥŐ idi
Zātı ki ķuĥb-ı dā'ire-i kün fekān idi
5. Kevn ü meķānı dutmiŐ idi cünd-i ĥimmeti
Kendü eġerĥi pādiŐeh-i lā-meķān idi
6. Anuñ vüġüd-ı pāki ki cān idi cümleten
EŐyā içinde cān gibi ĥükmi revān idi

7. Ger söze gelse nuṭṭ-ı kelâm-ı Hudâ idi
Kavli bedî' ü mantıḳı mu'ciz-beyân idi
8. Vüs'atde baḥr-i ḳulzümü şaymazdı ḳaṭreye
Deryâ-dil idi vü dili gevher-feşân idi
9. İsar iderdi zâhir u bâṭın güherlerin
Dest ü dili ki mâ'ide-i baḥr ü kân idi
10. Rûḥı hümâ gibi yire inmezdi bir nefes
Cismi riyâzet ile hemân üstüh'ân idi
11. Ḥâk üzre cismi sâye gibi seyr iderdi lîk
Gün gibi cânı sâyir-i heft-âsumân idi
12. Yirde gezerdi sâyesi cismi şanurdu il
Sî-murğ-ı rûḥı tâ'ir-i ḳuds-âşiyân idi
13. Ol bir hümâyidi ki Uşûlî ḳuluñ daḥı
İḳbâli sâyesinde şeh-i kâmrân idi
14. Yâ Rab zalâm-ı ḥaşrde nûrı delîl ola
Hem ehl-i fakr farkına zıll-ı zalîl ola" (İsen, 1990, s. 75-76)

Metnin Günümüz Türkçesiyle İfadesi

I

1. Ey kin dolu felek (zaman), yazık değil mi? Neden bizi dert ve kederle gözyaşlarına boğarsın?
2. Ömrümün ağacına bir meyve bile vermedin ama cefanın eliyle doyasıya taşladın.
3. Zamanın gamından dolayı gözlerim nasıl yaş dökmesin? Ümit gözüm ve bahtımın gözü hep tozla dolu.
4. Hâlim harap, gözüm yaşla dolu, ciğerim kebab (yanmış), gönlüm huzursuz ve gönül şişesinde kırıklar var.
5. Zamanın bahçesinde murat gülü (isteklerin gülü), benim gibi belaya saplanmış yüz binlerce diken olsa bile yüze gülmez.
6. Bu dünyada kimse muradına eremedi; isterse murat sahibi bir sultan, isterse başarılı bir bey olsun.
7. Eyvah ki, zamanın hadisesinin (olaylarının) taşından, İskender'in aynasına bile kırıldı.
8. Bütün insanlar Yakup gibi hüzn evindedir; sanki bu can avlayan kurt Yusuf'u kaptı.
9. Yerden göğe öyle bir ah dumanı yükseldi ki, gökte bulut olup yeryüzüne ateşler yağdırdı.
10. Acaba o güneş, kara toprağa mı girdi? Yoksa o sonsuz deniz, dar bir kabre mi sığırdı?
11. O doğru sözlü ve zamanının sadık kişisiydi; sanki Hz. Muhammed'in mağara arkadaşıydı.
12. Kendisi güneş gibi tek başınaydı, sonunda biz ise ayaklar altında bir gölge gibi hor ve huzursuz kaldık.
13. Hayat elbisesini hırka kıldı, bildi ki arifler katında gelip geçici şeylerle övünmek ayıptır.
14. O, gökler dairesinin kutbu olan nefeslerdi; bundan sonra göğün işi nasıl sağlam kalır?

15. Ey kara yüzlü toprak, Gülşenî nerede? O marifet incilerinin madeni nerede?

II

1. Fanilik ülkesinde himmetiyle tahta çıkan biriydi, ama kimse onun ne şan olduğunu bilmedi.
2. Çağdaşları yoktu; güneş gibi çağının meşhuru. Bu yüzyılda sahib-i kıran idi.
3. Vahdet noktasında âlemi toplamıştı; kalplerin sırrına vakıf, nüktedan bir arifti.
4. Bütün çevre ve merkezlere kadar feyiz saçardı; özü “Ol!” emrinin kutbu idi.
5. Varlık ve mekân onun himmet askerleriyle kuşatılmıştı; kendisi ise mekânsızlık sultanıydı.
6. Onun pak varlığı herkesin canıydı; eşyalar içinde ruh gibi hüküm sahibiydi.
7. Konuşsa, sanki Allah’ın kelamı olurdu; sözleri güzel, mantığı ise mucizeydi.
8. Gönlünün genişliğinin (yanında), Kızıldeniz bile bir damla sayılmazdı; gönlü bir denizdi ve gönlünden inci saçardı.
9. Görünürde ve içteki cevherlerini başkalarına sunardı; eli ve gönlü adeta deniz ve maden sofrasıydı.
10. Ruhü hüma kuşu gibi bir nefes yere inmezdi; bedeni riyazetle adeta kemikten ibaretti.
11. Toprak üzerinde cismi gölgesi gibi gezerdi, ancak canı güneş gibi yedi kat göğü dolaşırdu.
12. Gölgesi yerde gezerdi el cismi sanırdı, kutsal yuvasında uçan simurgun ruhuydu.
13. O öyle bir kutlu ydu ki, Usûlî hizmetkârı bile onun gölgesinde bahtiyar bir sultan olmuştu.
14. Ey Rabbim, kıyamet gününün karanlığında onun nuru bize rehber ola; hem hakikat ehline koruyucu bir gölge olsun.

Mersiyenin Dil ve Üslûp Özellikleri

Usûlî’nin mürşidi İbrâhim Gülşenî için yazdığı bu mersiye, terkîb-i bend nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Terkîb-i bend, genellikle 8 ila 20 mısradan oluşan bendlerin (hane) aralarına, kafiye bendlerden bağımsız ve kendi içinde kafiyeli olan vasıta beyti ile bağlandığı bir nazım biçimidir. Bu vasıta beyti, her bendin sonunda tekrarlanır ve bir sonraki bende geçişi sağlar (İpekten, 2008, s.115). Bir gazelin veyahut kıtanın üzerine her bendde kafiyesi değişen iki mısralık bağlama bendleri eklenerek de oluşturulabilir. Tanımdan hareketle metindeki bendlerin beyit sayılarında bir tutarsızlık göze çarpmaktadır. Mustafa İsen’in *Usûlî Dîvânı*’ndan alınan iki bendlik metinde; I. bendde 14 beyit ile bir vasıta beyti varken II. bendde 13 beyit ile sonrasında bir vasıta beyit bulunmaktadır, ancak Mustafa İsen’in “Acıyı Bal Eylemek” adlı eserinde ikinci benddeki beyit sayısının vasıta beytiyle birlikte 13 olduğu, benddeki 6. beytin eksik olduğu tespit edilmiştir. Metinde eksik beyit olması bu durumun bir istisna değil, metin aktarımındaki bir eksiklikten kaynaklandığını göstermektedir. Burada yer alan metin Usûlî Dîvânı neşrinden alınmıştır.

Mersiyenin vezni, aruzun muzâri bahrinde yer alan “*mefûlü fâilâtü mefâilü fâilün*” kalıbıdır. Bu kalıp, klasik Türk edebiyatında mersiyelerde sıkça tercih edilen, ahenkli bir yapı sunan vezindir (İpekten, 2008, s.261).

Mersiyenin kafiye şeması terkîb-i bend nazım şekline uygun olarak düzenlenmiştir. Kafiye şeması;

aa xa xa xa xa xa xa xa xa xa xa xa xa vv

bb xb xb xb xb xb xb xb xb xb xb yy şeklindedir. Bu bağlamda Usûlî’nin mersiyesi, klasik Türk edebiyatı nazım şekillerinin kurallarına bağlı kalarak mürşidine duyduğu derin hüznü güçlü bir şekilde ifade etmektedir.

Metinde ikili ve üçlü Farsça tamlamalar sıkça kullanılmış, dörtlü beşli tamlamalar ise üç yerde kullanılmıştır. Metinde özellikle zincirleme tamlamalarla anlam yoğunluğu sağlanmıştır. Devr-i kinedâr, dirâht-ı ömrüm; çeşm-i ümîd, şişe-i hatır, gürg-i cân- şikâr, libâs-ı hayat, enfâs-ı kutb-ı dâ'ire-i lâciverd bu tamlamalardan birkaçıdır.

Doğal ve akıcı bir dilin kullanıldığı mersiyede yüklem önelemeleri, *istifham* sanatı, çeşitli ses ve söz tekrarları ile hüznün, şaşkınlık, çaresizlik, sitem gibi duygular yoğun bir biçimde ifade edilerek ahenkli bir söylem oluşturulmuştur.

Mersiye, duygusal bir söylemle kaleme alınmıştır. Mersiye'nin söz varlığı konu ve tema çerçevesinde şekillenmiştir. Her bir bendde farklı üslûp ve anlam örüntüleri mevcuttur.

Mersiye'nin Muhtevası

Mersiye türü, biçim ve muhteva olarak ortak özellikler arz eder. İsen'in (1993, s. XXXII) ifade ettiği üzere hemen her mersiyede genel olarak dünyanın gelip geçiciliği; ölümün varlığı, dünyanın insana yaptığı zulüm, felekten şikâyet, yaşanan ana kadar ölen kişilere yapılan atıflar, ölünün ardından duyulan üzüntü gibi konular ele alınır. Klasik Türk edebiyatında şeyhler için kaleme alınmış mersiye türü, tasavvufî gelenek ve edebî söylem içinde özel bir yeri olduğu bilinmektedir. Bu tür mersiye türünde, ölen zat genellikle bir mürşid-i kâmil, tasavvufî rehber veya tarikatın önderi olarak betimlenmektedir. Bu mersiye türünde hem onları yüceltme hem de kayıplarını metafizik bir çerçevede anlama amacı söz konusudur. Bu mersiye de Gülşenî şeyhi için yazılmış klasik Türk edebiyatının güçlü duygularla örülmüş, tasavvufî ve felsefî boyutları olan derinlikli bir metnidir. Şair burada hem bireysel hem toplumsal hem de metafizik bir acıyı dile getirir.

İlk olarak, mersiye'nin konusu itibarıyla ölen kişinin bireyden öte, manevî bir merkez olduğu görülmektedir. Mersiye'nin içinde ölen kişinin ismi doğrudan zikredilmemiş; ancak birinci bendin son beytinde "Gülşenî" kelimesiyle aidiyeti belirginleştirilmiştir. Metnin tasavvufî kavramlar bakımından klasik örneklerle örtüştüğü görülür. "Vahdet-i vücûd", "kutup", "nefes", "arif", "lamekân" gibi kavramlar, klasik şeyh mersiye türünde de sıkça kullanıldığı gibi bu mersiyede de kullanılmıştır. Bununla birlikte bu şiirde bu kavramların daha soyut, çok katmanlı ve sembolik biçimde ele alındığı dikkat çekmektedir.

İncelenen mersiyede konuların akışı aşağıdaki gibidir.

Tablo 1: Bendlerdeki Konu ve Hâkim Olan Duygular

Konu	Bend	Hâkim Duygu
Zamanın, dünyanın insanlara eziyeti, devrin kinle dolu, insanların ise zulüm ve cefayla sınılandığı bir dönem olduğu; hayatın neşesinin geçici olduğu, büyük bir zatın ölümüyle evrenin dengesinin bozulması; ölümün bir son olmadığı	I. bend	Felekten yakınma, sitem, acı, keder, ölümün ardından duyulan hüznün, çaresizlik.
Gülşenî'nin vasıfları, manevî mertebesi, dua ve yakarış	II. bend	Yüceltme, hayranlık, manevi olgunluk.

Şair, mersiye'nin birinci bendinde şeyhinin ölümü üzerine duyduğu üzüntüyü ifade ederek bu dünyanın kimseyi mutlu etmediğini ve İbrâhim Gülşenî gibi çok sevilen bir kişiyi aralarından alarak kendilerini de kedere boğduğunu dile getirir. İkinci bendde ise birinci bendden farklı olarak İbrâhim Gülşenî'nin olumlu vasıfları üzerinde durmuş, onu methetmiştir.

I. Bend:

Usûlî, mersiye'nin ilk bendinde onu zâr zâr ağlatan kindar dünyaya yönelik sitemini dile getirir. Şair, hayatın kendisine bir an bile mutluluk vermediğinden, aksine sürekli cefa ve acı

yaşattığından şikâyet eder. Gözyaşı, ciğerin yanması, umutların tükenmesi gibi ifadelerle yoğun bir duygusal atmosfer yaratılır. Birinci bendde öne çıkan temel duygular; keder, hüznün, dünya sıkıntısı ve hayatın geçiciliği şeklindedir. Birinci bend; derin bir hüznün, zamanın zalimliği, fani dünyanın çilesi ve kaybın acısıyla doludur.

Usûlî, mersiyenin ilk bendinin birinci beyitinde *nidâ* sanatını kullanarak kin dolu feleğe seslenir ve dünyayı kindâr olarak nitelendirir. Beyitte şairin zamanın zalimliği, dünyanın cefası karşısında serzenişleri ve yakınması açıkça hissedilir. Beyitte geçen devr kelimesi zaman, dünya ve felek anlamında kullanılmıştır. “Devr-i kinedâr” ifadesi dünyanın ve kaderin zalimliğine vurgu yapar. Şair, kendisini dert ve gam ile içli içli ağlattığı için dünyaya sitem eder. Bu serzenişin temelinde dünyanın Şeyh İbrâhim Gülşenî’yi kendisinden almış olması yatar. Beyitte İbrâhim Gülşenî’nin vefatına yapılan vurguyla birlikte duyulan üzüntü dünyaya yöneltilen sitemle ifade edilir. İlk beş beyit klasik mersiye anlayışında olduğu gibi feleği suçlama vb. konuları içermektedir. Bendde zaman, ölümle eş değer bir tanımla sunulmuştur. Usûlî’ye göre bu devir/devran ve çark/işleyiş, acıdan başka bir şey sunmamaktadır. Bu bağlamda şairin birinci bendinde daha çok mecazi ve metaforik bir söylemin olduğu görülür.

İlk bendin 4. beyiti şairin iç dünyasındaki derin acı ve kederin somut bir tablosudur. Şair hem fiziksel hem de ruhsal olarak acı çekmektedir. Beyitte geçen “ciger kebâb” (ciğerin kebab olması), şiddetli bir ıstırap; “şîşe-i hâtırda inkisâr” (gönül şişesinin kırılması) ise kalbin incinmiş, yaralanmış ve paramparça olmuş hâlini simgeler. Tasavvufta kalp (gönül), insanın manevi merkezi ve Allah’ın tecelli ettiği bir ayna olarak kabul edilir (Pala, 2000, s. 153). Beyitte “şîşe-i hâtır” tamlaması bu bağlamda gönül anlamında kullanılmıştır. Cam veya şişe; kolayca kırılabilen, narin bir maddedir. Tasavvufta gönül de böyledir. Dünyevi kaygılar, nefsanî arzular veya ilahî aşktan kaynaklanan yoğun duygularla kolayca incinebilir ve kırılabilir. Bir mürşidin kaybı gibi büyük bir olay, gönül şişesinde kırılmaya yol açabilir. Bu kırılma, kalbin manevi olarak yaralanmasını ifade eder. Camın bir diğer özelliği de şeffaf olmasıdır. Tasavvufta, ariflerin ve sâliklerin gönüllerinin dünya kirlerinden arınmış temiz ve şeffaf olması esastır. Bu şeffaflık sayesinde gönül, ilahî tecellileri net bir şekilde yansıtan bir ayna hâline gelir. “Şîşe-i hâtırda inkisâr” ise bu şeffaflığın ve saflığın bozulması, manevi görüşün bulanması şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla, bu beyitte Usûlî’nin kullandığı “şîşe-i hâtırda inkisâr” ifadesi, mürşidi İbrâhim Gülşenî’nin vefatıyla yaşadığı derin hüznün, sadece duygusal bir acıdan ibaret olmadığını, aynı zamanda manevi merkezinin (kalbinin) paramparça olduğunu, bu kırılmayla birlikte manevi görüşünün sarsıldığını güçlü bir şekilde ifade eder.

Kâinattaki tüm varlıklar ilahî nûrun başka bir ifadeyle Hakk’ın bir aynasıdır. Allah insanı bir ayna olarak yaratmıştır ve onda zâtının güzelliğini seyrederek (Pala, 2000, s. 50). Ayna parlak ve berrak olan yüzeyinden dolayı benzer özellikleri taşıyan su, cilâ, güneş gibi unsurlarla da birlikte zikredilir. Ayna lekesiz, aydınlık, parlak ve pas tutmamış olduğu zaman iyi gösterir. Bu anlamda gönülle ilişki kurulur. Gönül aynaya benzetilir. Gönülün de tıpkı ayna gibi pastan, kirden temizlenmiş olması gerekir, işte o zaman hakikati görebilir. Bu pas mecazi anlamda nefsin istekleri ve kötü davranışlardır (Canım, 2016, s. 47-48). Usûlî de şairlerinde gönlü bir aynaya benzetir ve bu aynanın dolayısıyla gönülün manevi arınma yoluyla temizlenmesi gerektiğini belirtir. Zira gönül ve ayna Allah’ın nûrunun tecelli ettiği yerdir. Mersiyenin birinci bendinin 7. beytinde Usûlî, zamanın acımasız olaylarının etkisinin Makedonya kralı Büyük İskender’in cihanı gösteren aynasına kadar ulaştığını ve onu kırdığını ifade eder. Rivayete göre, Büyük İskender’in Aristo’ya yaptırdığı bu ayna, dünyada olan biten her şeyi gösterme gücüne sahiptir. Bu ayna, aynı zamanda tasavvufta kâmil insanın Allah’tan başka şeylerden arınmış olan kalbini ifade eder. Bu aynada ancak hakikatler aks eder (Pala, 2000, s. 50). Şair cihanı gösteren bu aynanın kırıldığını söyleyerek aslında tüm dünyayı bilgisizlikle aydınlatan şeyhi İbrâhim Gülşenî’nin vefat ettiğini ifade eder. Bu ifadeler İbrâhim Gülşenî’nin ilmi ve irfanıyla dünyaya yön veren konumunu gösterir. Usûlî’nin beytinde zamanın yıkıcı olaylarının bu kusursuz aynayı bile kırması, aslında mürşidi İbrâhim Gülşenî’nin vefatıyla bilgeliğin, ilahî idrakin ve manevi

düzenin sarsıldığını ifade eder. Böylece bu büyük kaybın sadece şairin kendi kişisel acısı olmadığı, aynı zamanda evrensel bir dengeyi bozduğu vurgulanmıştır.

8. beyitte şair, acısını anlatmak için Hz. Yakup'un oğlu Yusuf'u kaybetmesi hikâyesine telmihte bulunarak tüm halkın mürşidin vefatıyla derin bir hüzne boğulduğunu anlatır. Bu, kişisel acının evrensel bir acıya dönüştüğünü gösterir.

Usûlî, ilk bendin 9. beytinde Gülşenî'nin ölümü üzerine çektiği âhı yine sembolik bir dille ifade eder. Şairin feryadı öyle derindir ki bu âh gökyüzüne yükselerek orada bir bulut oluşturur. Bu bulut ise "ehl-i zemîn"ın üzerine ateş yağdırır. Ehl-i zemîn ifadesiyle dünyadaki insanlar kastedilmektedir. Beyitteki bu tasvir yağmurun oluşum aşamalarını hatırlatmaktadır. Yeryüzündeki su, buharlaşıp gökyüzüne yükselir ve bulutları oluşturmasının ardından tekrar yeryüzüne yağmur olarak iner, ancak Usûlî bu döngüyü tersine çevirerek, kendi kederinin ve feryadının yıkıcı gücünü, ilahi bir ceza gibi "ateş yağmuru" şeklinde ifade etmektedir. Bu, acının ve kederin doğa olaylarını bile etkileyebilecek kadar yoğun olduğunu gösteren mübalağalı bir ifadedir. Şiirde görülen en önemli anlam sanatlarından biri de tezattır. Şair, şeyhinin ölümü ve kara toprağa girmesiyle göklere çıkan âhının yeryüzüne yağmur olarak inmesi arasında tezat sanatı yapar. 10. beyitte de şair, mürşidini "güneş" ve "uçsuz bucaksız bir deniz" gibi yüce varlıklarla özdeşleştirerek, onun büyüklüğünü ve ilimdeki derinliğini vurgular. Bu kadar büyük bir kişinin daracık bir kabre nasıl sığdığını sorgulaması da istifham ve tezat sanatlarıyla sunulmaktadır. 11. beyitte ise İbrâhim Gülşenî'nin sözüne sadık bir "Sıddîk-ı vakt" (zamanın sadığı) ve Hz. Peygamber'in mağara arkadaşı (yâr-ı gâr) gibi yüce makamlara layık bir şahsiyet olduğu belirtilir. Şair, mürşidinin (Gülşenî'nin) manevi makamını ve sadakatini yüceltir. "Sıddîk-ı vakt" ifadesiyle, onun Hz. Ebubekir gibi doğru sözlü ve sadık olduğunu belirtir. Bu, onun manevi olarak peygambere yakın bir mertebede olduğunu ifade eder. 12. beyitte mürşidin vefatıyla müridlerin kendilerini ne kadar değersiz ve yalnız hissettikleri de vurgulanır. Şair, mürşidini parlak bir "güneş"e benzetirken kendilerini "ayak altında kalmış bir gölge" olarak niteler. Usûlî bu bağlamda manevi rehberliğini kaybetmiş bir topluluğun yaşadığı şaşkınlık ve çaresizliği anlatır.

Usûlî'nin ait olduğu sosyal kimliğin yansımaları 13. beyitte açıkça görülmektedir. Şair, bu mısralarda kendisi de bir ârif olan İbrâhim Gülşenî'nin dünyalık işlerle meşgul olmayı bir utanç vesilesi saydığını ve kabâyı dünyalık nesnelere tercih ettiğini dile getirir. "Hayat elbisesini hırka gibi gördü" mısraıyla dünyanın değersizliği ve zahitlik vurgulanır. Bu mısralar aynı zamanda Usûlî'nin ve şeyhi İbrâhim Gülşenî'nin dünya malına ve geçici zevklerine karşı takındığı tavrı ve tasavvufi yaşam felsefesini yansıtmaktadır.

Şiirin son beyiti, vefat eden mürşide doğrudan bir sesleniş ve sitemle biter. Şair, mürşidini aldığı için toprağa "yüzü kara" diyerek sitem eder. "Ma'rifet güherlerinin madeni" olarak tanımladığı Gülşenî'nin nerede olduğunu sorgular. Bu beyit, şairin ve diğer müridlerin hissettiği büyük boşluğu ve hüznü güçlü bir şekilde ifade etmektedir. "Ayna kırıldı", "gökten ateş yağdı" gibi mecazlarla büyük bir çöküş tasvir edilirken aynı zamanda hayatın geçiciliği, dünya nimetlerinin bir anlam taşımadığı ve ölümün gerçek bir yolculuk olduğu fikri işlenir. Bendde ölen kişi doğrudan övülmese de kaybının büyüklüğü üzerinden ne kadar değerli biri olduğu anlaşılır.

Bendde cefa eli taşla benzetilmiştir. 3. beyitte gözün tozla dolması, umudun boğulması anlamındadır. 8. beyitte Hz. Yakup ve Hz. Yusuf'a telmih vardır. Hz. Yusuf'un kurt tarafından yenildi yalanındaki kurt burada can yakan bir avcıya teşbih edilmiştir. 11. beyitte ise Hz. Muhammed ve Hz. Ebu Bekir'in Sevr Mağarası'ndaki dostluğuna telmih yapılmıştır. Vefalı bir yârin dostluğu Gülşenî ve Usûlî'nin dostluğu olarak görülmüştür. Son beyitte toprağa seslenen şair, Gülşenî nerede diye sorarak istifham sanatına yer verir.

II. Bend:

İkinci bend ölen kişinin methine ayrılmıştır. İkinci bendde kaybedilen kişinin büyüklüğü, ruhsal üstünlüğü ve manevi rehberliği anlatır; sonunda dua ve temennilerle kapanır.

İkinci bendde; daha çok övgü ve hayranlık duyguları ön plandadır. İbrâhim Gülşenî “hüma kuşu”, “simurg”, “kutup”, “güneş”, “deniz gönüllü” gibi teşbihlerle mübalağalı bir şekilde övülür. İbrâhim Gülşenî zamanının güneşi, sözü Tanrı kelamı gibi olan biridir. O hem maddi hem manevi âlemin merkezi olup tüm âleme hükmeden bir gönül sultanıdır. Kutup, lâ-mekân sultanı gibi kavramlar bendde tasavvufi derinliği gösterir. İbrâhim Gülşenî, dünya zevklerinden uzak, ruhunu riyazetle arındırmış biridir. Cismi gölge gibi hafif ama ruhu yedi kat semayı dolaşacak derecede yüce olarak tasvir edilir. Onun varlığının gölgesinde bile insanlar saadete erişir. Hüma kuşu ve simurg gibi tasvirlerle, onun yüce ve ulaşılamaz bir ruh hâli içinde olduğu vurgulanır, varlığının gölgesinde bile insanlar saadete ermiştir.

Usûlî, İbrâhim Gülşenî'nin kalplerin sırrına erişmiş irfan sahibi bir kişi olduğundan söz eder. Gülşenî ilahi hakikatleri görme yeteneğine sahip bir kişidir. Görünüşün altında yatan sırra vâkıftır. O, varlığın özünü kavrayabilen bir insan-ı kâmilidir.

Usûlî, ikinci bendin 8. beytinde İbrâhim Gülşenî'nin gönlünün genişliğini Kızıldeniz ile karşılaştırır. Bu kıyaslamada İbrâhim Gülşenî'nin gönlünün genişliği yanında Kızıldeniz'in yalnızca bir damla kadar kaldığı ifade edilerek mübalağalı şekilde İbrâhim Gülşenî övülür. Gülşenî'nin deryâyı andıran gönlünden cevherler saçıldığı, sözlerinin ise denizdeki inciler kadar kıymetli olduğu ifade edilir. Gülşenî'nin sözleri müritlerine yol göstererek doğru yolu bulmalarını sağlar. Bende ayrıca Gülşenî'nin gönlü bol ve hoşgörülü bir insan olduğu belirtilir. Onun dergâhında herkese yer vardır; o, elinde ne varsa yoksul insanlara dağıtır.

Son beyit mersiyelerin sonunda yer alan dua ve teselli kısmıdır. Şair, İbrâhim Gülşenî'nin kıyamet gününde ona rehberlik etmesi, fakirlerin ve halkın yardımcısı olması için dua eder. Şairin ölen kişiden kıyamet günü şefaahat dilemesi, müridin bu dünyada olduğu kadar ahirette de rehber sayıldığını gösterir.

Bendde yer alan edebî sanatlar şunlardır: 2. beyitte şair Gülşenî'yi güneşe teşbih eder. O zamanının meşhurdur. 5. beyitte mekân ile lâ-mekân arasında tezatlık vardır. 8. beyitte şeyhin kalbi okyanusa gönlü ise inceler saçan hazineye benzetilmiştir. Onun eli ve gönlü deniz ve maden sofrası gibidir. 10. beyitte Gülşenî hüma kuşuna teşbih edilir, ruhu ise kutsal yuvasında uçan kuşa benzetilir.

Sonuç

Mutasavvıf bir şair olan Usûlî'nin İbrâhim Gülşenî için söylediği mersiye, bu türün karakteristik örneklerinden biridir. Mersiye yapı bakımından değerlendirildiğinde klasik mersiye yapısına uygun yazılmıştır. İlk bendde ağlama, hüznün, dünyadan ve felekten şikâyetin yer aldığı giriş bölümünün, ikinci bendde methiye ve bu bendin son beytinde de dua kısmının yer aldığı görülür.

Duygu yoğunluğu açısından değerlendirildiğinde, sabır ve tevekkülden ziyade bu şiirde zamana ve dünyaya karşı serzenişler öne çıkmaktadır. Özellikle ilk bendde şeyhin ölümünün doğrudan bir çöküş olarak görüldüğü ve var olan düzenin sarsıldığı üzerinde durulur. Yine zamanın zalimliği ve dertlerin insanları kuşatıcılığı da bendde vurgulan düşüncelerdir.

Şeyhini her şeyin özü, “kutup”, “güneş”, “ruh”, “can” olarak tavsif eden şair, onun ölümünden sonra ayna kırılması, ahın göğe yükselmesi, gökten ateş yağması gibi metaforlarla evrensel düzenin sarsıldığını anlatmaya çalışır. Ayrıca mersiyede “bağ-ı zaman”, “gül-i murad”, “har-ı bela” “devr-i kinedâr”, “gam-ı rüzgâr”, “şişe-i hatır”, “şâh-ı kâm-bîn”, “lâ-mekân”, “kutb”, “riyâzet” gibi hem tasavvufi mecazların hem de doğrudan tasavvufi terimlerin kullanıldığı görülür. Bu bağlamda mersiyede kullanılan tasavvufi terimler diğer mersiyelere göre oldukça fazladır. Bunda hem şairin mutasavvıf kimliği hem de mersiyenin yazıldığı Gülşenî'nin mürid olması etkilidir. Bendler açısından incelendiğinde birinci bendde tasavvufi terimler daha çok mecazi anlatımla ifade edilirken ikinci bendde doğrudan ve daha yoğun bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Metinde açık şekilde “aşk” kelimesi geçmese de şiirin genel havası bir aşkla bağlılık ve manevî hayranlık içerir. Gülşenilik, Mevlevîlik gibi aşk temelli bir tarikattır ve buradaki bağlılık ve özlem bu duygunun tezahürüdür.

Dua ve yakarış bölümünde klasik geleneğe uygun olarak ölen kişinin kıyamet günü nur olması ve halka rehberlik etmesi temennisi dile getirilmiştir, ancak bu dua, daha bireysel ve içsel bir bağlılık duygusuyla şekillenmiştir.

Sonuç olarak, bu şiirin klasik şeyh mersiyesiyle önemli ölçüde benzerlik taşıdığı, ancak sembolizm, ifade derinliği ve metafizik anlatım açısından daha yoğun ve özgün bir söylemle kaleme alındığı tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Azamat, N. (2000). İbrâhîm Gülşenî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 21, 301-304
- Canım, R. (2012). *Türk edebiyatında türler*. Grafiker Yayınları.
- Canım, R. (2016). *Dîvân edebiyatının kaynakları*. Akıl Fikir Yayınları.
- İpekten, H. (2008). *Eski Türk edebiyatı nazım şekilleri ve aruz*. Dergâh Yayınları.
- İsen, M. (1990). *Usûlî dîvânı*. Akçağ Yayınları.
- İsen, M. (1993). *Acıyı bal eylemek Türk edebiyatında mersiye*. Akçağ Yayınları.
- İsen, M. (2004). Mersiye (Türk edebiyatı). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 29, 218-219.
- İsen, M. (2010). Dîvân şairlerinin tasavvuf ve tarikat ilişkileri. *Tezkireden Biyografiye*. Kapı Yay.
- Kaya, B.A. (2012). Usûlî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 42, 213-214.
- Mengi, M. (1983). Eski edebiyatımızın mersiyelerine toplu bir bakış. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi II, Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı*, 91-101.
- Pala, İ. (2000). *Ansiklopedik dîvân şiiri sözlüğü*. Ötüken Yayınları.
- Tekin, T. (1989). *XI. Yüzyıl Türk şiiri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.